

**Tukutuku kina vei
vuvale me baleta na
valeniveivesu**

**Multicultural
NSW**

**NUMBER EIGHT
PRISON PROJECT**

Na Vesu

Kevaka e dua e sa tauri vaka vesu se kau vaka vesu (detain) ena vuku ni basu lawa ka sega ni vakatarai vaka Ovisa me vakalalataki/belemauti. E dodonu me da kila ni vakalawa taki tiko na balavu ni gauna e rawa ni tauri vakavesu se kau vakavesu kina e dua na wekada. E na vakatau tiko na gauna e a vesu mai kina, e so e rawa ni ra tauri tiko vakavesu me dua na bogi ni se bera ni rairai kina mataveilewai. Keveka o via kila na macala ni veika sa yaco tiko, mo qiriqiri yani ena Siteiseni ni Ovisa ko nanuma ni a kau kina na wekamu ka kerea mo vosa vua na Manidia Ni Veivesu (Custody Manager).

Keveka e sega ni vakatara na mataveilewai me belemauti/vakalalataki, e na rawa ni tauri tiko vaka vesu vakadede ena rumu ni vesu e ra ena valeniveilewai (ka rawa ni vica na siga) ni se bera ni qai kau yani ki na dua na valeniveivesu tu vakawawa. E dau tiko e vale niveilewai e dua na dau ni vei qaravi vakatokai me Welfare Officer me na dau veivuke tiko vei koya na wekada e tauri tiko vaka vesu e valeniveivesu.

E rawa ni ko veisiko se ciqoma na nona qiri na wekamu se nomu i tokani e na gauna e tauri tiko kina vaka vesu e valeniveilewai

Na qiri ki na **LawAccess** e sega ni saumi ena 1300 888 529. Ke ko viakila na Vale Ni Volavola (**Community Legal Centre**) voleka vei iko qirita na 9212 7333

(raica na drauni ni pepa taba 3). Mo kila kina na gauni sala cava o rawa ni muria mo kila kina na vanua e vesu tiko kina na wekamu se nomui tokani.

Kevaka o kawaitaka tiko na dede ni nona wawa veilewai tiko na wekamu se nomui tokani, Mo qai qirita na LawAccess se dua e na Community Legal Centre voleka vei iko mo taro itukutuku se taro vakasala kina.

Vakalalagataki/Belemauti

Kevaka e dua e sa beitaki vakalawa ka vesu se kau vakavesu, e tiko vua na dodonu vakalawa me na kerea na nona belemauti se vakalalagataki me na mai waraka tiko na nona veilewai e taudaku ni vale ni veivesu se vale ni vei vakadodonutaki.

Na kena kerei na belemauti/vakalalagataki ena salavata kei na so na i vakatutu i na mataveilewai me vaka oqo:

- Na kena saini taki e dua nai vola ni vei vakadonui i na mataveilewai me vesuka e dua na uma i lavo e dau vakatokai me 'bond' se 'bail money' me i vakadei ni nona dau basika ena veisiga kece ni nona veilewai. E sa na vesuka na mataveilewai na uma i lavo oqo kevaka e sega ni basika yani o koya e beitaki vakalawa e na dua na nona siga veilewai;
- Na nona vakadonuya e dua na lewe ni matavuvale se i tokani me solia se sauma na uma i lavo (vakatokai me 'bond' se 'bail money') vakauasivi na nona vakadonuya kei na nona vei vakadeitaki i na mataveilewai ena vukuni i tavi bibi ni na dau raica me lakova nona veilewai se me na tiko ena mataveilewai na wekada o koya e beitaki tiko vaka lawa. Na wekada o koya e sauma na i lavo se na solia na nona vei vakadeitaki i na mataveilewai e na vukuna na wekada e beitaki tiko vakalawa e dau vakatokai me 'surety';
- Ena vakasukai lesu mai na 'bond' se 'bail money' vei koya na i taukei ni lavo e na gauna e sa rogoci oti kina na kisi e beitaki

tiko kina na wekada keveka e lakova taucoko tiko na na nona kisi ni veilewai ena veisiga kei na veigauna kece e kacivi se rogoci tiko kina na nona kisi ena mataveilewai;

- Kevaka e sega ni vakayacora tiko na nona i tavi ni dau lakova na nona veilewai se tiko ena siga e kacivi kina na nona kisi ni veilewai, e tiko na kaukauwa vakalawa vua na mataveilewai me na taura tu dei, ka sega ni vakasuka lesu na i lavo oqori veikoya na kena i taukei.

Na i tavi vaka 'surety' e dau i tavi bibi e na loma ni mataveilewai ka rawa ni sala muria e so na i totogi vakalawa kevaka e dau vakaweleweletaki. E dodonu kina me dau vakasamataki sara vakavinaka ni bera ni dua e solia na nona veivakadonui me 'surety'. E dodonu me da na kila na veiwekani ni i lavo vakatokai me 'bond' se 'bail money' e rawa ni da na vakayalia i na mataveilewai. Me vaka e sa vakamacalataki toka e cake.

Na bula dredre vaka i lavo e dau kauta mai na nuiqawaqawa vei keda na veiwekani vakauasivi kevaka e da vei wekani tiko kei koya e beitaki tiko vakalawa. E na so na gauna e na dredre kina na kena soli na i lavo ni belemauti/vakalalagataki. Kevaka e sega vei iko nai lavo, se o loma leqa taka na solia – se ko loma leqa taka na kena rawa ni nomu vakayalia – mo qai vakasamataka vaka vinaka ni bera ni ko vakadonuya mo sauma nai lavo ni belemauti/vakalalagataki oqo.

E tiko vua na mataveilewai na kaukauwa vakalawa me na kakua ni vakadonua na kena vakalalagataki/belemauti e dua e beitaki tiko vakalawa kevaka e nanuma na mataveilewai mai na nodratou vakasala se veitokoni na tabana ni Ovisa se na tabana ni veibeitaki ni matanitu (DPP) ni na rawa ni yaco na veika oqo:

- E na vakawaletaka na nona i tavi ka na sega ni dau yaco yani ena mataveilewai se me tiko e na nona veilewai ena vei siga e kacivi kina na nona kisi e na mataveilewai;
- E tomana tiko ga na nona basulawa se laki vaka yaco cala bibi tale ena gauna e vakalalagataki/ belemauti tiko kina;
- E na vaka vu leqa tale e na nodra taqomaki ko ira ka vakayacori vei ira na cala, se na tamata yadua kei na lewenivanua raraba;
- E na rawa me laki vakasaurarataki ira na soli vakadinadina se vakacacana na vakadinadina nei dua na tamata.

E na sega talega ni vakadonui me vakalalagataki/belemauti e dua e beitaki tiko vakalawa kevaka e beitaki tiko ena dua na cala bibi, vakavo kevaka e ciqomi na nona i vaka macala ni sega ni dodonu na nona tiko vaka vesu.

Mo kila ka namaka tiko ni na rawa ni ko na mai wawa tu vakadede e vale ni veilewai me vaka ni dau levu na kisi e dau rogoci ena loma ni dua na siga. Ena rawa mo tarogi iratou na vakaillesilesi e vale ni veilewai me ratou vakatakila na dede ni kena waraki na rogoci ni dua na kisi se na kisi o waraka tiko.

Keveka eso na veiwekani e ra gole vakayawa tiko mai, e vinaka me na tawa tiko mai nai sulu se veisau ena kato baleta ni na rawa ni tomani tiko na veilewai e na siga ka tarava. E daumaka talega me veivosaki taki rawa tale tu ga na Otela se na i cili me rawa kina na vakacegu e na vuku ni wawa rogo veilewai.

Tau Ni Totogi

Kevaka e sa kunei vakalawa e dua ni a vakayacora dina na cala e beitaki kina, e sa na rawa ni tau saraga na kena i totogi na siga koya, ia vakawasoma, na mataveilewai e dau qai tauca vakamalua tu na i totogi ni oti tale e vica na siga kei na gauna yalataki me soli kina vei koya e beitaki vakalawa na gauna me vakarautaki koya kei na nona daunivakasala vakalawa ena vuku ni vakatulewa e sa tauca na mataveilewai.

Kevaka e a vakalalagataki/belemauti tiko o koya e a beitaki, ena gauna e sa tau kina na i totogi me sa vesu, e sa na kau vakadodonu sara ki vale ni veivesu na wekada e beitaki tiko oqo.

E sa na sega kina ni rawa vei keda na veiwekani me da laki vei vaka mocetaki ena gauna sa na kau vaka vesu kina. Na gauna ni tau ni totogi se na gauna e tauca kina na nona lewa na mataveilewai e dau gauna dredre ka dau yaco vakalevu kina na loma bibi vei keda na veiwekani. Kevaka e dua e kila ni dau tauvi mate rawarawa, e dodonu me sala vata tiko yani kei na dua na wekana se i tokani ka kilai koya vinaka ka kila vinaka na walewale se na ka me cakava ena gauna ni leqa tubu koso se leqa vakasauri.

Na vei Taratara

E tiko na dodonu kei na galala vei keda na lewe ni matavuvale me da na tomana tikoga na veitaratara kei na nodra dau sikovi na wekada e ra tiko se ra qaravi tiko e vale ni veivesu. E dina ni dau dredre na noda dau vakagalalataki keda e na gauna ni veisiko se gauna ni veitaratara.

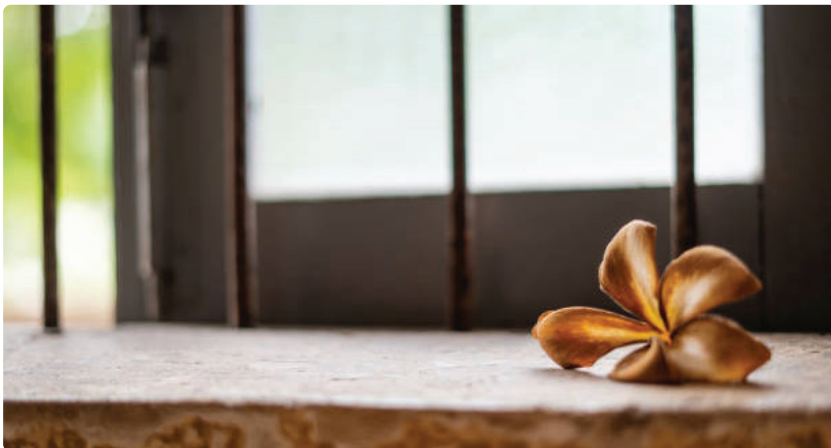
E rawa ni dredre na kena vakasaqarai na i vodovodo ni basi, waiwai ni lori se na osooso vaka i lavo ni saumi yaya voli vaka dinau eso ka rawa ni vakadredretaka na vei siko se na veitaratara e vale ni veivesu. E so na gauna e dau dredre ka vakatubu rarawa talega na veivosaki se na veitalanoa kei ira na veiqaravi e vale ni veivesu.

E dodonu me da kila tiko na veiwekani ni noda veisiko se noda veitaratara vakawasoma tiko kei ira na wekada e ra qaravi tiko e vale ni veivesu se vale ni vei vakadodonutaki e sa gaunisala levu talega ni noda vakaraitaka tiko ni ra se lomani ka kauwaitaki tiko mai veikeda na veiwekani ka na rawa ni vakadei taki ira tiko, ka vukei ira e na nodra sasaga taka se digitaka na bula galala ni veisau me na kakua kina ni muri na gaunisala ni basulawa se me tarova tu na nodra laki coriti tale ena bula ni basulawa ena gauna era sereki mai kina se ra biuta kina na vale ni veivesu se na vale ni veivakadodonutaki.

Vakabibi ni ra dau vakayacora vakavinaka kina na nodra cakacaka ni sa ga me ra sereki, vinaka kina nodra i tuvaki ni vakasama kei na nodra veiwekani kei na nodra vuvale e na gauna era suka kina i vale. Sa ka bibi kina me ra sikovi se me da veitaratara vakawasoma tu ga kei ira ena gauna e ra tiko kina vakavesu se qaravi tiko e na vale ni vei vakadodonutaki.

Na vakadeitaki ni dua e tiko e valeniveivesu

Kevaka o via kila na vanua e tiko kina vaka vesu kina e dua, (Inmate Locations) e rawa ni o veitaratara yani e na maliwa ni 8.30am kina 4.30pm ena siga Moniti ki na Vakaraubuka ena naba: (02) 8346 1000.

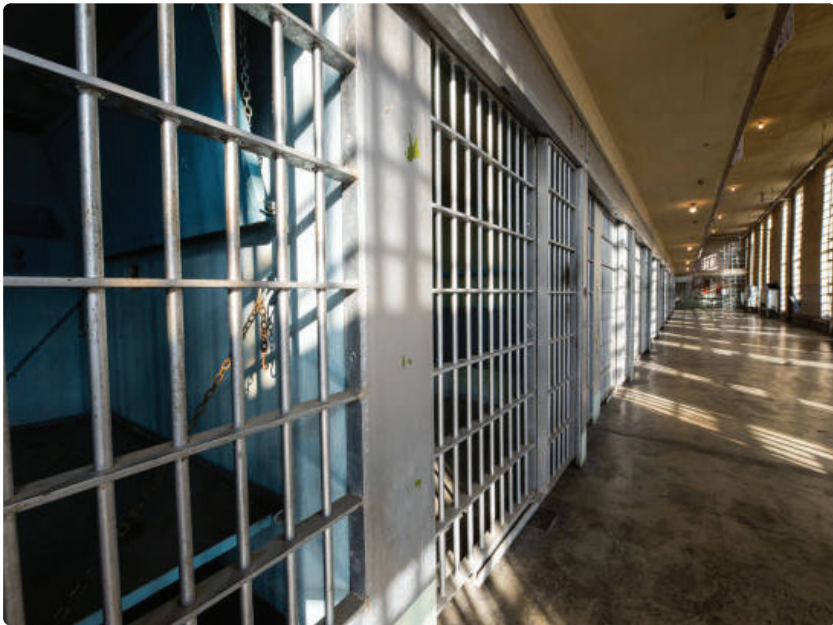
O cei e rawa ni veisiko?

E da sa vakauqeti tiko na lewe ni matavuvale kei ira nai tokani me na dau veisiko. E na veigauna kece ni veisiko e na vakatarai tiko e lewe va nai taba qase me ra sikova vata e dua na kaivesu. Me dau vakadeitaki rawa ki veiiratau na vaka i lesilesi e valenivweivesu se vale ni veivakadodonutaki kevaka e na sivia na i wiliwili ni tamata e na veisiko tiko.

E tiko talega na dodonu veikoya e sikovi na dodonu me na vakatulewataka keveka e vinakata se gadreva na veisiko se sega. Kevaka e ra na lewe levu na mai veisiko e dodonu me ratou na veitaratara taumada kei iratau na vaka i lesilesi ni vale ni vakadodonutaki me kakua kina ni veicoqacoqa nai wiliwili ni tamata e veisiko tiko ena dua na gauna vata.

Ena vukea talega na wekada tiko vakavesu e na nona vakarautaki koya kevaka eda veitaratara taumada kei koya ka vakadeitaka na gauna se na nomu veisiko vei koya. Oqo e rawa ni vakaraitaki vua vaka i vola se tukuni vei koya e na gauna ni nomudrau vei qiriti kina.

Mo nanuma tiko vakavinaka ni sa na nananmaki tiko
o koya i gauna o a yalataka mo veisiko kina vei koya.
Kevaka e dua na veisau e yaco ena siga ni veisiko ka
sega ni rawa na veitaratara kei koya, e vinaka se dodonu
mo na vakadewataka na i tukutuku veikoya me kila tiko na
vuni veisau.

Tukutuku Ni Veisiko

Gauna ni veisiko

Na gauna ni vei siko kei na vei tukutuku tale e so, kei nai vakamacala ni gauna kei na gaunisala ni vei vakaleleci mo qai vakataratara yani kei na i tuvatuva ni vanua ni veivakadodonutaki ka digitaka na vanua ni veivakadodonutaki ko via veisiko kina.

JUST Connect e vei semati ena mona livaliva

Na JUST Connect e gaunisala ni veisiko ena mona livaliva ka rawa ni vakayacori

Mo drau vei raici ka veivosaki ena mona livaiva ka rawa talega mo veisiko vaka tamata kei koya e vesu tiko.

Se qirita na valeniveivesu me veivuke ena nomu gadreva na vei siko.

Na qiri

E na vuku ni lawa e na sega ni tiko na galala se e na sega ni vakatarai mo qirita na wekamu ka tiko vaka vesu e valeniveivesu.

Ena soli yadua tu vei ra na kaivesu na tiki ni mau ka volai tiko kina e ono na naba ni talevoni ka rawa ni porokaramutaki me baleta vaka tabaki dua na vuvale kei nai tokani.

E rawa talega ni soli vei ira e tolu na naba ni talevoni ni vanua ni vei qaravi ka ra gadreva kina na vei qaravi. Kevaka o via vakayaco qiri e dodonu me tawa tiko na i lavo e na nomu i vola ni lavo. Na balavu ni qiri e vakatarai tiko e ono na miniti.

Nomu Karoni iko

Ni da leqataka tiko nai tuvaki ni bula ni dua na wekada e rawa ni da vakaweleweletaka talega kina na noda karoni keda vaka i keda. E dodonu meda qarauna talega na noda tiko bulabula, vakasama ka vakayago talega.

Ia, e rawa ni da vaka mataboko taki mai na i vakatakilakila eso ni lomaocaoca. Wilika mada na i tuvatuva oqo ni vei ka e rawa ni vakatakilai vei iko keveka o lako curuma tiko na lomaocaoca.

E duidui tu na kena tarai keda na lomaocaoca, ka sa yaga kina me da bucina ga vakataki keda na i wali ni noda lomaocaoca. Na i tuvatuva ni noda karoni se maroroi keda e volai toka oqori me i dusidusi ga vei keda.

Kevaka o sega ni kunea e dua na kena i wali e ganiti iko se ko sa vakararavi kina yaqona ni valagi se wainimate ni

veivakamatenitaki se eso tale na i vakarau e sega ni vukea na nomu tiko bulabula, ena vukei iko mo raici nomu vuniwai, se e dua na dau ni vakasala se e dua na kena dau ena vei qaravi ena vei leqa vaka oqo.

Vakatakilakila ni lomaocaoca:

- dredre ni moce;
- sega ni kana vaka vinaka se na kana vaka sivia;
- dredre mo wasea nomu vakasama se lomamu;
- cudrucudru totolo;
- tadre ni masela, mosi ni ulu, leqa ni kete;
- veivakasesei se veilecayaki;
- lomaocaoca ni vakasama;
- dredre mo biubiu mai nomu loma ni vale;
- yalo bibi, rarawa se sega tu nai nuinui;

NUMBER EIGHT
PRISON PROJECT

Veitaratara kei keitou

VISIT OUR WEBSITE

number8prisonproject.org.au

CONTACT US

For family support

families@number8prisonproject.org.au

MANA (Transition to Home)

mana@number8prisonproject.org.au

Chaplaincy (and Villawood Immigration Centre Support)

chaplaincy@number8prisonproject.org.au

General Enquiries

enquiries@number8prisonproject.org.au

OUR OFFICE (by appointment only)

Level 1, 13 Cleeve Street, Mount Druitt NSW 2770